

Stichting Familiearchief De Clercq

Nieuwsbrief

Augustus 1994

Aan de Stichters en Donateurs,

Waarde familieleden,

In deze nieuwsbrief ditmaal weinig berichten over jongste ontwikkelingen in de familie; er is één geboorte te melden. Daarentegen weer veel aandacht voor uiteenlopende perioden en gebeurtenissen uit onze familiegeschiedenis. Tenslotte eindigt de nieuwsbrief met twee uitnodigingen aan de lezers.

De inhoud is als volgt:

1. Aanvullingen Familieboek 1992
2. Jacob [IXb] en Pieter de Clercq [Xa] als liefhebbers van de natuurwetenschap
3. Nieuwjaarsdag 1824 (uit het dagboek van Willem de Clercq [XIIa])
4. Verder onderzoek in Gent
5. Nieuwe gegevens over onze Hollandse stamvader, Jacques de Clercq [Vb]
6. Honderd jaar 'De Olmenhorst'
7. Scribenten blijven welkom

1. Aanvullingen op Familieboek 1992

* blz. 8: geboren: **Amber Elisa de Clercq**, * Leiden 23-4-1994, dr. v. Florian Matthijs [XVIa.3] en Rosalia Maria Frederica van der Ham.

2. Jacob [IXb] en Pieter de Clercq [Xa] als liefhebbers van de natuurwetenschap

In de vorige nieuwsbrief konden we lezen over de Amsterdamse koopman Jacob de Clercq (1710-1777), die in 1767 met enkele geestverwanten de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen oprichtte. Hij werd er gekenschetst als een welgesteld man, die naast zijn Amsterdamse woning ook een buitenplaats bezat, eerst Driemondt aan de Gein, later Duynlaan bij Bennebroek. Ook lasen we dat op het dak van zijn huis aan de Keizersgracht een observatorium stond. Dit laatste gegeven wil ik hier wat uitbreiden en in perspectief plaatsen. Ik doe dat onder meer omdat het zo aardig aansluit op de werkzaamheden van twee nu levende telgen uit ons geslacht. Steef de Clercq [XVIIb] is directeur van

het Utrechts Universiteitsmuseum, ikzelf [XVIIe] ben conservator in het Museum Boerhaave te Leiden. In die hoedanigheden zijn wij bezig met het bestuderen en aan het publiek presenteren van de wetenschapsgeschiedenis. En wij zijn omringd door oude wetenschappelijke instrumenten van precies het type dat Jacob de Clercq ruim twee eeuwen geleden in huis had. Komt u zelf maar eens kijken.

Eerst een inleiding op het thema. Hoewel het nu niet direct gangbaar was om een complete sterrenwacht op je dak te hebben, stond Jacob de Clercq met zijn kennelijke belangstelling voor de astronomie niet alleen. In de achttiende eeuw was de natuurwetenschap in kringen van de burgerij bepaald populair. Vele kooplieden, artsen, predikanten en andere gegoede burgers haalden puur uit liefhebberij boeken en instrumenten in huis om in familiekring de wondere wereld van de natuur te bestuderen. Zij tuurden door telescopen en microscopen, lieten een kaars uitdoven - soms ook wel een vogel of een knaagdier - onder de glazen stolp van een luchtpomp, en trokken vonken uit elektriseermachines om in het klein de effecten van de bliksem gade te slaan. Zelfs onze stadhouders deelden deze interesse. Hun 'museum', dat op het Buitenhof in Den Haag was gevestigd, bevatte honderden instrumenten. En op de massieve toren bij de ingang van het Binnenhof stond hun sterrenwachtje, uitgerust met de beste kijkers en klokken van die dagen. (Wie het interesseert leze mijn artikel hierover in Oranje-Nassau Museum Jaarboek 1991.)

Deze liefhebbers van de wetenschap zochten vanzelfsprekend elkaars gezelschap en kwamen op gezette tijden bijeen om gezamenlijk proeven te doen en daarover van gedachten te wisselen. Aan het eind van de eeuw ontstonden in vele steden min of meer formele genootschappen, waar de leden in soms uitstekend geoutilleerde zalen klassikaal natuur- en scheikunde-lessen konden volgen. Dit enthousiasme is mede daaruit te verklaren dat deze vakken in het schoolonderwijs van die dagen nog nauwelijks aan bod kwamen; dat zou pas met de komst van de Hogere Burgerschool in 1863 echt van de grond komen.

Niet alleen door waarnemingen en proeven met instrumenten konden onze achttiende eeuwse voorouders hun wetenschappelijke belangstelling botvieren. Ook de drie rijken der natuur werden stelselmatig bestudeerd en verzameld. Men haalde op grote schaal stenen, mineralen, schelpen, opgezette insecten en gedroogde planten in huis. Wie daar de ruimte voor had, kon de natuur ook in levende vorm rond zich verzamelen. Zo had de bankier Gerard George Clifford op zijn buitenplaats 'De Hartecamp' bij Bennebroek een beroemde botanische tuin met kassen vol exotische planten, waar in de jaren 1735-1737 de jonge Linnaeus nog heeft gewerkt. En stadhouder Willem V had een diergaarde van grote wetenschappelijke betekenis. Ook deze uitingen van belangstelling voor de natuur behoren tot het studieterrein van de wetenschapsgeschiedenis.

Na deze inleiding nu naar Jacob en zijn neef Pieter de Clercq [Xa] (1731-1807). Wij zijn over hun wetenschappelijke hobby enigszins ingelicht dankzij de Zweedse astronoom Bengt Ferrner, die in 1759 met een reisgezel Jean Lefebure door ons land trok en er vele geestverwanten bezocht. Van zijn boeiende reisjournaal is in 1910 een vertaling gepubliceerd: Bengt Ferrner's dagboek van zijne reis door Nederland in 1759, uitgegeven door G.W. Kernkamp, verschenen in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap deel XXXI (1910), blz. 314-509. Ik citeer hierachter cursief de passages over Jacob en Pieter die voor de wetenschapsgeschiedenis de moeite waard zijn. Wie alles over Ferrners contacten met de beide heren wil lezen - zoals vele etentjes, een gezamenlijke gang naar de schouwburg en een bezoek aan de bloembollenvelden bij Haarlem - leze de ruim geannoteerde vertaling zelf. Zij is in vele bibliotheken en met enig geluk ook antiquarisch wel te vinden.

19 februari 1759: Mijnheer Jacob de Clercq [...] noodigde ons uit om 's avonds mede te gaan naar een gezelschap van liefhebbers der wetenschap, die elken Maandag tezamen kwamen om zich te onderhouden.

Op 5 maart is Ferrner weer bij Jacob. Daar het een Maandag was, waarop de gewone vergadering van het wetenschappelijk gezelschap 's avonds zou worden gehouden, ging ik ook daar heen. De predikant van de Mennonieten-gemeente de Vries zou daar de wetten van het zien uit de optica verklaren. De heer de Vries was tamelijk bekwaam; maar zijne voorlezing dacht mij vrij dor, deels daardoor dat niet

alle leden van het gezelschap genoeg onderlegd waren in de mathematica, deels ook omdat er geen experimenten werden vertoond.

Den 10den geleidde ons de heer Peter de Clercq, die een broerszoon is van den heer Jacob (de Clercq) en lid van de wetenschappelijke vereniging, om kennis te maken met den geleerden heer Nicolaas Struyk [volgt een passage over het wetenschappelijk discours tussen Ferrner en Struyk]. Ik nam afscheid van hem en ging met den heer de Clercq naar zijn huis [...] De heer de Clercq was een leerling geweest van den heer Struyck en was vrij goed thuis in mathematica en physica. Deze Peter de Clercq was een bloedverwant [schoonzoon] van den scheepsbouwmeester en assuradeur Arent Bruyn.

Den 5den April waren de heeren Lefebure en ik [...] bij den heer Jacob de Clercq, die [...] ons zijne orgels, die den eenen wand heelemaal besloegen, liet zien en er op speelde voor ons. Daarna bracht hij ons naar zijne bibliotheek, die tamelijk groot was. Daar had hij ook een mooie en kostbare verzameling van instrumenten voor experimenteele physica, vooral voor hydrostatica en optica; o.a. toonde hij ons ook spiegels voor een telescoop van 8 voet, die nu echter gedemonteerd was. [Kijkers met uit metaal gegoten en dan geslepen spiegels waren een alternatief voor lenzenkijkers, die door problemen met het glas slechte beelden opleverden.] Hij had bovendien een telescoop van 2 voet, dien hij naar boven op het dak, waar hij zijn observatorium had, meenam om ons de streek rondom Amsterdam te laten zien. Midden op dat vlakke dak was de opgang, die gedekt werd door een klein huisje van planken, dat aan alle zijden vensters had, waardoor men den hemel kon bezien, wanneer wind, koude of iets anders verhinderden om buiten op het dak te gaan. [volgt een uitgebreide lofzang van Ferrner op Jacob de Clercq].

Den 23sten [april] bracht ik den avond in het collegie door van den heer Jacob de Clercq, waar doctor Schlosser een voordracht hield over zouten.

Op 26, 27 en 28 mei zijn de beide Zweden Jacobs gast op het buiten Driemondt nabij Weesp. Ferrner ziet er onder meer twee visvijvers en

een kostbare menagerie; ik heb er nooit een gezien, die daarmede vergeleken kan worden, nòch wat de vogels betreft, die men er daar op na hield, nòch wat het gebouw zelf en de inrichting daarvan betreft. De vijver voor de zeevogels was heel sterk gemetseld in den bodem, en overal van klinkers. (...) Rondom de vijver waren zeer breede gangen en daaromheen sierlijke gebouwen, die deels dienden voor vogelkooien, deels voor de menschen om naar de dieren te kijken, kaart te spelen, te triktrakken enz. (...) Daar waren verschillende water- en landvogels, gewone en zeldzame, als: pauwen, paarlhoenderen, faisanten, pikzwarte pauwiezen, wolhoenders enz.

Welke instrumenten Jacob de Clercq nu precies in huis had is niet bekend; misschien is er een boedelbeschrijving te vinden in het oude notarieel archief in Amsterdam. Of er ook maar één van is bewaard is twijfelachtig, maar ik verneem graag het tegendeel. De dieren op Driemondt zijn vanzelfsprekend gestorven en misschien ten dele opgepeuzeld, maar ook van de vijvers en kooien resteert niets meer. Sic transit gloria mundi.

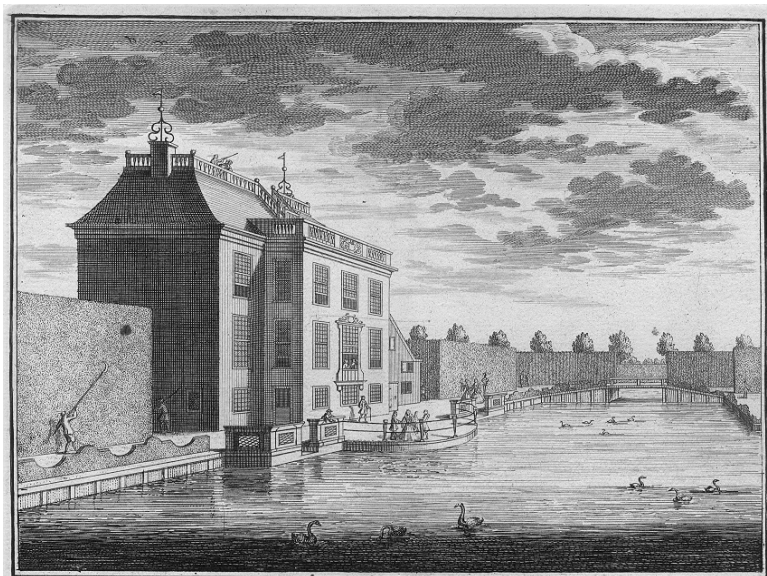
[Peter Richard de Clercq, Den Haag, maart 1994]

Naschrift van de redactie:

Na wat speurwerk in het gemeentearchief van Amsterdam is gebleken dat een inventaris van Jacob de Clercq's nagelaten boedel jammer genoeg niét bewaard is gebleven. Deze heeft echter wel degelijk bestaan. Maar waar het gebruikelijk was dat een inventaris werd opgemaakt door een notaris, in het bijzijn van getuigen en een officiële taxateur, heeft Jacob eigenhandig een lijst opgesteld van *alle huisraaden, imboedel, schilderijen, porcelijnen, gedrukte boeken, klederen en vercierselen van zijde, linnen, wollen en andere stoffen, [...] alle gemaakt goud, zilver, juwelen en kleinodiën [...], zijne orgels, verrekijkers en mathematische of physische instrumenten, koetsen, verdere rijtuigen, paarden en toebehoren, tekeningen en prenten en wat verder tot de imboedel behoort.* Nu moeten we deze

'zelfwerkzaamheid' van Jacob dus betreuren; een door de notaris opgemaakte inventaris zou zeker bewaard zijn gebleven.

Tenslotte dient opgemerkt dat, hoewel het beroemde Driemond gesloopt is, en daar alleen nog een woonwijk en een waterpompstation van die naam aan de oude glorie herinneren, toch zeker één

DRIEMOND'S Huis op zyde, en van agteren, langs de Kom te sien. Le Maison de DRIEMOND de Côté & de derriere, ainsi qu'elle se voit le long du Bassin.

fragment de tand des tijds heeft doorstaan. Hiervan vertelt een artikel van de heer P.M. Fischer in 'Ons Amsterdam', jg. 37, nr. 2, blz. 42-47. Toen Jacob de Clercq in 1770 besloot de buitenplaats te veilen, werden de beeldhouwwerken apart verkocht. In de *Amsterdamsche Courant* verscheen de volgende advertentie: 'H. de Winter, C. van Eelen en J. Yver, Makelaars, zullen op Saturdag den 22 September, op de hofsteede, genaamt Driemond, geleegeen aan de Weesper Trekvaart op den hoek van 't Gijn en Gijnbrug, 's morgens ten 9 en 's namiddags ten 3 uren precies verkoopen: een extra fraaije en ongemeene partij hardsteenen Stand Beelden,

Vaazen, Thermen en Groepen, voor het grootste gedeelte gemaakt door J. van Logteren de Oudste, en verdere ornamenten van Cabinetten, een fraaije Fonteynkom met grotwerk, alsmeede een [...] Spiegeljagt van 14 Glaasen, Schuithuis [...] als meede een Hardsteene Coepel met 6 Schuifraamen; alles nader bij Catalogus gemeld [...] te bekomen [...] op de voors. Hofsteede, alwaar de Beelden & c. 5 dagen voor en op de Verkoopdag te zien zijn'. Het grootste pronkstuk onder de sculpturen was een zandstenen fontein, met twee stroomgoden en een musicerende putto op de rug van een dolfijn. De buitenplaats Driemond ontleende zijn naam aan het uitzicht op de 'drie monden' van de wateren het Gein, Smalweesp en de Gaasp en de drie figuren op de fontein waren dan ook personificaties van die wateren. De fontein was geplaatst achter het huis, aan de zogeheten 'grootte kom' (zie afbeelding).

Op de veiling werd de fontein gekocht door Jan Gildemeester Jansz. sr. (1705-1799), een voornaam koopman met een in Europa vermaarde kunstcollectie. Hij liet het brengen naar zijn eigen buitenplaats, Frankendael in de Watergraafsmeer. En daar kan de fontein nog altijd worden bewonderd, vanaf de Middenweg. Frankendael huisvest tegenwoordig de Dienst Beplantingen van de stad Amsterdam en is de enige overgebleven buitenplaats in deze polder, die vroeger zo rijk was aan lusthoven. Zoals Peter het al stelde: 'sic transit gloria mundi' [DCdC]

3. Nieuwjaarsdag 1824

Om te laten zien hoe in vroeger tijden familiedagen werden gevierd, citeer ik uit het dagboek van Willem de Clercq [XIIa] (1795-1844). Dergelijke dagen werden met grote regelmaat gehouden. Papa Boissevain was de schoonvader van Willem (de schoonmoeder, een Retemeyer, was in 1820 gestorven, na 14 kinderen ter wereld te hebben gebracht, waarvan er 12 volwassen werden). Op deze familiedagen kwamen de Boissevains met aanhang.

1 Januari 1824

Het Nieuwe jaar begroetten wij ons op een regt heuchlijke familiedag bij Papa B. Ieder zou daar eenen schotel zenden. Nu volgde de zonderlingste Schotel Mascarade. Gud gaf een paar laarzen met kippen, een slaapmuts met een paling. Papa schildpadsoep in een wastobbe. Henri een allerliefst toupetje met een pendule, gevuld met allegorische bonbons en versjes aan allen. Cris en Cato patrijzen in een haasje. Ang een kalkoen in een gebakerd kindje. Jan en Itje het [stenen] kindje onder in een Piedstal, daarboven een [boer] met ijs. Daan en Steven een taart onder de gedaante van een ham. Wij een

bloemenmandje door 3 Gratiën gedragen, waarin een vogel. Pauly eindelijk het buste van Jean Perfect wiens hersens uit [bessen] en wiens ziel volgens Pauly uit crème fouette bestond.

Gud had een vaers, Cato Gildemeester een allerliefst liedje aan Papa.

Er regeerde een uitmuntende harmonie. Ik was regt verwonderd nu op mijn beurt eens bezongen te worden, en was verheugd dat nu de Eigenliefde van de anderen jousseerde. Ik eindigde met een improvisatie op Jan Perfect. Papa stelde een regt hartelijke conditie op Gr. in. In het kort, ik zag hoe de mensch beter gestemd is in ogenblikken van épanchement dan wanneer twist zijn boezem verbitterd heeft.

In de Maatschappij het vers van Clara & Edmund van Tollens door M.C. van Hall. Hetzelve is uitmuntend in het [Disempten]. Men wordt geheel medegesleept. Zonderling is de juistheid waarmede Tollens dit alles beschrijft, hoewel hij nog nimmer een overstroming gezien heeft.

Weder 's avonds bij Papa; ik dacht dit ware te kras, tweemaal op elkander, het liep egter gelukkig af. Cris en Cato schenen zich weder te animeren, en waren indedaad genoeglijk bij elkander.

Tot zover het dagboek van Willem, die een moeilijk leesbaar handschrift had. De woorden tussen [] geven mijn interpretatie weer. "Conditie op Gr" betekent "toast op Grootmama". De "Maatschappij" was de "Hollandse Maatschappij", waarvan Willem sedert 1818 lid was, en waar taal- en letterkunde, dichtkunst en welsprekendheid beoefend werden.

In de nieuwsbrief van december 1993 werd aan het slot van het artikel 'Ostfriesland revisited' aangekondigd dat het mijn bedoeling was om hierover een publicatie te doen verschijnen. Het verheugt mij de familieleden te kunnen berichten dat dit plan inderdaad verwezenlijkt zal worden. In november 1994 zal de tekst van het reisdagboek uit 1814 van Willem de Clercq, met citaten uit de correspondentie tussen hem en de Firma S. & P. de Clercq in Amsterdam, benevens de ervaringen van mijn echtgenote en mij in 1993, in boekvorm verschijnen bij Uitgeverij De Bataafsche Leeuw. De titel zal zijn *Willem de Clercq, graan en reizen in 1814*.

[WAdC, maart 1994]

4. Verder onderzoek in Gent

In de vorige nieuwsbrief werd gemeld dat sinds enige tijd een Gentse genealoog, de heer De Muynck, op verzoek van de stichting onderzoek doet naar de oudste geschiedenis van onze familie. We hebben daarbij toegezegd u op de hoogte te houden van de vorderingen.

Gelukkig kunnen we melden dat de vorsingen bepaald succesvol verlopen. Meer en meer wordt duidelijk dat onze voorvaders een zekere rol hebben gespeeld in het Gent van de late Middeleeuwen en zij hebben dan ook hun sporen nagelaten in de archieven. De archieven van Gent zijn beroemd om hun rijkdom, omdat ze één van de weinige voorbeelden van archieven van een grote stad zijn, die niet door brand, plunderingen, weggooierig archiefbeleid of andere rampen zijn toegetakeld. Daardoor zijn ook uit lang vervlogen tijden prachtige bronnen bewaard gebleven, die ons een inzicht kunnen geven in het leven en handelen van de eerste De Clercquen. Het is alleen een moeizame, tijdrovende bezigheid om de nagelaten sporen terug te vinden, daar de bronnen over het algemeen niet of nauwelijks zijn geïndexeerd.

Toch heeft de heer De Muynck in korte tijd al een grote hoeveelheid belangrijke en interessante gegevens naar boven gehaald. De Gentse genealogie, zoals die op pagina 3 van ons *Familieboek 1992* staat afgedrukt, is hierdoor grondig uitgebreid én gecorrigeerd. De huidige stamvader is Jacob de Clercq (toen 'de Clerc' of 'de Cleerc' geschreven); hij werd omstreeks 1430-'40 geboren, trouwde vóór 1463 met ene Aechte de Vriese en stierf tussen 1503 en 1513. Zijn beroep was 'rootverver', ofwel het verven van textiel; Gent was eeuwenlang één van de belangrijkste textielsteden van Europa en een zeer groot deel van de bevolking was actief in ambachten die daarop betrekking hadden. Veelal waren hele families in één bepaalde nering werkzaam en inderdaad waren zeker twee van Jacob's zonen en in ieder geval één kleinzoon eveneens roodverver. Bovendien vinden we verschillende De Clercquen en namen van aangetrouwde families terug onder de dekens (hoofdmannen) van het verversgilde in die tijd. Zo was ook Lieven de Vriese, de vader van Aechte, hiervan deken van 1447 tot en met 1450. In 1450, '51 en '52 was hij nog eens overdeken van de 53 'kleine neringen' tezamen, wat een bepaald

invloedrijke positie was. Jacob de Clercq zelf was waarschijnlijk ook deken, maar juist voor de periode 1456 tot 1506 ontbreken jammer genoeg hiervan de lijsten. In ieder geval bracht hij het in 1477 tot de eervolle, aanzienlijke functie van schepen van Gedeele. Het stadsbestuur werd gevormd door twee schepenbanken, die van de Keure en die van Gedeele. De schepen van de eerste bank waren de eigenlijke bestuurders van de stad, belast met de politieke beslissingen en het financieel beleid. De schepenen van Gedeele waren verantwoordelijk voor de verzoening van twistende partijen, het regelen van erfenissen en de voogdij over de minderjarigen.

Nu het vrijwel zeker is dat Jacob zitting had in het stadsbestuur, is het aannemelijk geworden dat ook enkele van de vele andere De Clercqen die op de lijsten van schepen voorkomen (21 in de periode van 1324 tot 1600), tot onze familie behoren. Maar dit zal verder onderzoek moeten uitwijzen.

Het beeld dat de Gentse De Clercqen rijk met aardse goederen waren gezegend, is door de nieuwste gegevens nog eens verder bevestigd. Ook uit de recent gevonden akten blijkt dat zij allen eigenaar waren van verschillende huizen binnen de stadsmuren van Gent en van stukken grond op het platteland

daarbuiten. Mogelijk hebben de hofsteden, die op enkele van die gronden waren gebouwd, zelfs gediend als zogenaamde hoven 'van plaissance'.

Hoe dan ook is de conclusie onvermijdelijk dat onze voorvaders tot een aanzienlijke familie behoorden en het lijkt ons dan ook de moeite waard om de heer De Muynck hun rol in Gent verder te laten onderzoeken.

[DCdC, augustus 1994]

5. Nieuwe gegevens over onze Hollandse stamvader, Jacques de Clercq [Vb (1554-'55 - 1609)]

Zelf ben ik zeer geboeid door de hierboven beschreven materie en daarom ben ik kort geleden - voor het eerst - een aantal dagen naar Gent gegaan. Gelukkig was de stad zonovergoten en weldadig rustig, na de kort daarvoor gehouden, hectische 'Gentse feesten'. Hierdoor toonde het oude centrum zich in al zijn schoonheid. Maar mijn hoofddoel was toch een bezoek aan het stads- en het rijksarchief, waarin ik een speurtocht wilde wagen. Door een boek van A.L.E. Verheyden, getiteld *Geschiedenis der Doopsgezinden in de Zuidelijke Nederlanden in de XVIe eeuw* (1959), was ik namelijk iets op het spoor gekomen wat een heel nieuw licht zou werpen op het vertrek van onze Hollandse stamvader, Jacques de Clercq, uit Gent naar Haarlem. Waar vroeger werd verondersteld dat Jacques uit Gent was gevlucht in verband met de vervolging van de protestanten, blijkt nu dat hij is verbannen!

De familie van Jacques de Clercq was rooms-katholiek. Zijn oom Jan was zelfs priester en waarschijnlijk dezelfde Jan de Clercq die van 1549 tot 1553 pastoor was in de bekende St. Jacobskerk, staande aan de Vrijdagmarkt. Katholieken vormden de overgrote meerderheid in Vlaanderen, maar het protestantisme won in deze periode snel terrein, tot groot ongenoegen van de Spanjaarden. Het waren de roerige tijden van de Nederlandse Opstand, met zijn beeldenstorm en de harde repressies door hertog van Alva's beruchte Raad van Beroerten.

In 1577 namen twee aanzienlijke Gentse calvinisten, aanhangers van Willem van Oranje, zich middels een staatsgreep meester van de stad, die zij tot een calvinistische republiek omvormden. De man die de staatsgreep uitvoerde was Francois de la Kethulle, heer van Ryhove. De grote man van het revolutionaire bewind dat daarmee aan de macht kwam, was jonkheer Jan van Hembyze, eveneens telg

van een oude familie. Gent werd zo een speerpunt in de Nederlandse strijd tegen Spanje en de motor voor de vestiging van het calvinisme. Onmiddellijk werd begonnen met de bouw van een nieuwe stadsversterking. Van Hembyze wilde de oude macht van Gent en haar verloren middeleeuwse stedelijke rechten met een sterk calvinistisch regime herstellen en hij streefde deze doelstellingen fanatiek na. Prins Willem van Oranje vond hem echter veel te radicaal. In de raadzaal van het stadhuis van Gent hangt een groot negentiende eeuwse, geromantiseerd schilderij, waarop is uitgeschilderd hoe van Oranje in december 1578 bij het calvinistische stadsbestuur tussenbeide kwam, om te pleiten voor de vrijlating van de door het stadsbestuur gearresteerde edelen, magistraten en geestelijken. Verontwaardigd en heftig reagerend staat Van Hembyze afgebeeld als 'heethoofd van Gent', zoals zijn bijnaam is. Van Hembyze heeft zich uiteindelijk ook niet kunnen handhaven: in 1579 moest hij onder druk van Oranje en de gematigden de stad verlaten. Hij keerde echter in 1583 uit zijn ballingschap terug en werd verkozen tot voorschepen, een soort burgemeesterfunctie. Wraakzuchtig oefende hij een ware terreur uit, ruimde hij zijn tegenstanders uit de weg en vervolgde hij een poos de katholieken. Maar ondanks zijn afkeer van de Spanjaarden zocht hij toch contact met hen, om te onderhandelen over vrede, al was het alleen maar uit wraak tegen Oranje. Dit werd hem uiteindelijk noodlottig. De aanhangers van Oranje ontdekten zijn plannen en provoceeden de volksmassa, die zich opgezweept naar het stadhuis begaf. Van Hembyze werd beschuldigd van verraad, gearresteerd en opgesloten. Op 4 augustus 1584 werd hij op het Sint-Veerleplein, onder grote belangstelling, onthoofd. Toen het hoofd van de geëxecuteerde van de ijzeren pin, waar het op gestoken was, viel, ontstond er onder de aanwezigen enige beroering. In een kort Latijns gedichtje hierop wordt hierover gezegd: *'O hoe verderfelijck moet dit hoofd (van de stad) niet zijn geweest als het zelfs nog na zijn dood schade aan de mensen doet'*.

Kort daarna was het gedaan met de calvinistische republiek van Gent. Op 15 november werd de oude magistraat uit het zadel gestoten, werden alle calvinisten uit hun ambt gezet en vervangen door katholieken. Een jaar daarna viel Antwerpen in de handen van de landvoogd Allesandro Farnese, hertog van Parma, en was de scheiding tussen de Zuidelijke en de Noordelijke Nederlanden een voldongen feit. De enorme stroom van protestantse Vlaamse vluchtelingen naar de Verenigde Provinciën in het Noorden - veelal waren het gefortuneerde kooplieden, die het zich konden veroorloven - bereikte in deze periode zijn hoogtepunt.

Dat ik zo uitvoerig op deze periode in de Gentse geschiedenis ben ingegaan, heeft twee redenen. Ten eerste is het van belang om te begrijpen in welke situatie Gent zich bevond toen Jacques de Clercq werd verbannen. Maar de tweede reden is dat ik tijdens mijn bezoek aan Gent een opmerkelijke ontdekking heb gedaan. De echtgenoot van Jacques' oudere zuster Elisabeth de Clercq was namelijk jonkheer Hercules van Hembyze, en nu blijkt dat deze een bastaardzoon was van de beruchte heethoofd Jan van Hembyze, verwekt bij ene Josyne van Bambosch! Ik ben er echter nog niet zeker van of Elisabeth en Hercules al getrouwd waren ten tijde van de calvinistische republiek.

Jacques de Clercq zelf is op een gegeven moment overgegaan naar de doopsgezinden, die nog eens een minderheid vormden binnen de minderheid van protestanten. Deze doopsgezinden, ook wel anabaptisten, (weder-)dopers, menisten of mennonieten genoemd, verwierpen de eed, het dragen van wapens en het bekleden van overheidsfuncties als onbijbels. Hoewel zij dus het gebruik van geweld afwezen, werden zij, om hun consequente afscheiding van de wereld, beschouwd als de gevaarlijkste kettters. Van de 252 protestanten die in Gent tussen 1530 en 1595 werden terechtgesteld, waren dan ook niet minder dan 146 doopsgezind.

Jacques was blijkbaar een actief en vooraanstaand lid van zijn gemeente, want op 17 maart 1585 waren hij en acht geloofsgenoten in zijn huis bijeen gekomen, om geïnde bijdragen te verzamelen voor verdeling van steungelden, ten bate van de armen van hun gemeente. Er vond echter een inval plaats en de negen werden gearresteerd. Het waren, naast Jacques de Clercq, Pieter Haesbaert, Jacob de Joncheere, Bauwens Tyncke, Joos Bouckaert, Pieter Tryon, Jan de Backere, Manasses de Bats en Jacques Houtermans. Hoewel het voor de magistraat vast stond dat een straf niet zou kunnen uitblijven, aarzelden de schepenen van de Keure om in deze kwestie verder op eigen initiatief op te treden. Daarom werd een dag na de arrestatie advies ingewonnen bij de Raad van Vlaanderen, de hoogste gerechtelijke instantie in het graafschap. Twee vragen werden gesteld: ten eerste of de schepenen gerechtigd waren de negen gevangenen te houden en tegen hen een proces te beginnen, op kosten van de gearresteerden zelf, ten tweede of zij niet tegen alle andere doopsgezinden dienden op te treden, om de stad van hen te zuiveren. Op de eerste vraag reageerde de Raad bevestigend; naar haar mening zouden

de negen wel tot 'sackinge ende verdrinckinge' mogen worden veroordeeld en ten minste tot verbanning en confiscatie van hun goederen. Maar op de tweede vraag durfde de Raad geen antwoord te geven en werd de schepenen aangeraden zich hiervoor te richten tot de landvoogd, hertog van Parma. Dit gebeurde op 10 april, in een schrijven waarin Farnese geheel van de situatie op de hoogte werd gebracht. Deze heeft daarop op 2 mei in een (helaas niet bewaard gebleven) persoonlijke brief aan de Geheime Raad zijn mening over de Gentse doopsgezinden te kennen gegeven. Gelukkig zijn we door een latere brief van die Geheime Raad aan de Raad van Vlaanderen wel op de hoogte van de inhoud van Farnese's brief. De landvoogd eiste hierin de bestraffing van de negen gevangenen, maar liet de keuze van het vonnis over aan de Raad van Vlaanderen. Van een speciale, mildere behandeling van de doopsgezinden, als meer gematigd dan de radicale calvinisten, wilde Farnese niet weten: *'il ny a pas fondement'* - verklaarde hij - *pour soustenir que les anabaptistes scoient moingz compris soubz les termes dicceluy (traictés) que les calvinistes ou aultres sectaires non moings pernicieux, voire plus sédicieux, violants, remuants et dangereux que ne sont iceulx anabaptistes.* Verder drong hij er op aan dat Jacques de Clercq en zijn celgenoten aan nieuwe ondervragingen zouden worden onderworpen, om meer informatie te krijgen over de menisten van Gent. Inderdaad gaf de Raad van Vlaanderen daarop op 7 juni de opdracht een *'rigoureux examen'* in te stellen en de gevangenen te ondervragen over *wie huerlieder minister is ende andere administrateurs soo van almoesen als andere, waer ende hoe dickwijls zy vergaedert zyn gheweest, wie meer zyn present gheweest, voorts van alle de ghone die van huerlieder gheloove zyn, ooc die de almoessen gheven ende ontfanghen [...].* Tot mijn grote spijt heb ik de verslagen van deze ondervragingen niet kunnen vinden en ik ben bang dat zij zelfs niet bewaard zijn gebleven. We kunnen er dan ook alleen maar naar gissen hoe deze verhoren voor Jacques en zijn lotgenoten zijn verlopen. In ieder geval verschenen op 16 september drie gedeputeerden van de schepenen van Gent voor de Raad van Vlaanderen, en zij verklaarden dat alle moeite was gedaan om aan de gevangenen de nodige gegevens te onttrekken, waarna de gedeputeerden de gerechtsstukken aan de Raad overdroegen. Twee dagen later besloot dit college, *met ryphede van rade*, de schepenen van de Keure het advies te geven de negen doopsgezinden te veroordelen tot vijftigjarige verbanning uit het graafschap Vlaanderen en tot betaling van alle met het gevangen houden en procederen gemaakte kosten. En het was inderdaad dit vonnis dat Jacques de Clercq en zijn acht celgenoten op 20 september 1585, ruim een half jaar na hun arrestatie, over hun hoorden uitspreken. Zij dienden de stad vóór het ochtendgloren te hebben verlaten en het graafschap binnen drie dagen. Zo niet, dan zou de galg hun lot zijn. Hetzelfde vonnis werd daarop nog eens publiek voorgelezen vanaf de 'thune', een erkertje in het stadhuis, dat hiervoor diende.

Aldus eindigde de Gentse fase van onze familiegeschiedenis en werd het begin van de Hollandse fase ingeluid. Jacques vestigde zich uiteindelijk in Haarlem en overleed er in 1609. De vroegste mij bekende akten, waarin hij als inwoner van de Spaarnestad wordt genoemd, dateren echter van even na 1600. Dit roept dus de vraag op waar Jacques en zijn gezin verbleven in de tussenliggende jaren. Een sluitend antwoord heb ik daarop nog niet, maar ik vermoed in Rotterdam. Jacques' oudste zoon Hans overleed er namelijk in 1619 en zijn dochter Lijsbeth trouwde met de Rotterdamse lakenkoopman Balthasar Verdonck. Jacques' jongste zoon, de bekende, door Frans Hals geportretteerde Lucas de Clercq, had als tweede echtgenote zelfs een dochter uit een aanzienlijke Rotterdamse regentenfamilie, Adriaentgen Keysers. Aan archiefonderzoek in deze stad ben ik echter nog niet toegekomen.

In Haarlem handelde Jacques in textiel en woonde hij met zijn vrouw Passchijntgen Grijspeert (of Grispere) in de Grote Houtstraat. Hoewel hij Gent hals over kop had moeten verlaten, valt het - gezien zijn klaarblijkelijke welstand - niet te verwachten dat hij in Holland zonder enig kapitaal is begonnen. Van verbeurdverklaring van goederen werd in het vonnis tegen Jacques en de zijnen ook geen melding gemaakt, terwijl dit in dit soort gevallen wel gebruikelijk was. Overigens zal ook het bezit van zijn vrouw wel hebben bijgedragen tot het met succes opbouwen van een bestaan in de nieuwe omgeving. In 1609 machtigde Jacques namelijk zijn zwager Jacques Grijpseert en ene Jan Coeckuyt, om alle renten en pachten op te eisen en in ontvangst te nemen die kwamen van de gronden die Jacques met dezelfde zwager in bezit had in de parochies van Izegem, Ooigem en van Rumbke. De Grijspeerts kwamen oorspronkelijk uit Rumbke (nabij Roeselare) en deze gronden zullen dus afkomstig zijn geweest van Passchijntgen's vader Pieter.

Haarlem telde in de zeventiende eeuw relatief veel doopsgezinden en de stad kende verschillende menistengemeenten. Jacques speelde in zijn eigen gemeente een vooraanstaande rol. Niet alleen staat

hij van af 1603 vermeld als beheerder van de armen van zijn gemeente, in 1608 heeft hij bovendien, samen met ene Louis Christiaan Luetrijn, dezelfde gemeente een pand aan het Klein Heiligland geschonken, 'D'Olyblock' geheten, om er hun vergaderingen te houden. In 1625 werd nog een belendend perceel aangeschaft en werd een groter pand neergezet. Dit heeft daarna nog twee eeuwen gediend als onderkomen van de gemeente 'het Vlaemse Block'. De belangrijke positie van Jacques onder de doopsgezinden blijkt tenslotte nog eens uit het feit dat hij in 1605 actief betrokken was bij pogingen om de Haarlemse gemeenten met elkaar te verenigen.

Bij diezelfde kwestie was overigens ook een oude bekende van Jacques betrokken, en wel zijn celgenoot van twintig jaar daarvoor, Jacques (H)outermans, ook bekend als Jacob Keest en Jacob van Reyninghen. Deze heeft in het Nederlandse doopsgezinde gemeentelven een uiterst belangrijke rol gespeeld. Na de verbanning was hij eerst neergestreken in Franeker, waar hij diaken werd van de doopsgezinde Vlaamse gemeente. Bij een geschil over een vrij nietig onderwerp, de aanschaf van een huis, nam hij stelling tegen de leraar van de gemeente, wat uiteindelijk leidde tot een breuk in deze gemeente. Outerma's aanhangers, die de gematigde partij vormden, waren in de meerderheid en noemden zich het Jacob Keestvolk, de Contra-Huiskopers of Jonge Vlamingen. Deze Franekerse scheiding in Jonge en Oude Vlamingen zou in de loop der tijd in heel Nederland de doopsgezinden in deze twee kampen verdelen. Ook in Haarlem, waar Outerma's naar toe trok, mogelijk op uitnodiging van Jacques de Clercq, en waar hij leraar werd in de gemeente van 'het Block'. Zijn invloed bleef ook hier zeer groot, door zijn preken en met name door zijn vaak polemische geschriften. Hij bleef ook omstreden en werd nog jarenlang van verschillende kanten op zijn leer aangevallen.

Jacques de Clercq heeft deze aanvallen op zijn oude vriend niet meer meegemaakt. Op 13 juni 1609 lag hij ziek te bed en liet hij de notaris bij hem in de Grote Houtstraat komen, om voor het laatst een testament op te maken. Aan zijn doopsgezinde gemeente legateerde hij hierbij het aanzienlijke bedrag van 200 carolusgulden. Twee maanden later overleed Jacques; hij werd op 19 augustus begraven.

Het verhaal over Jacques en zijn verbanning is bepaald uitvoerig geworden. De hier beschreven resultaten van recent onderzoek geven dan ook een idee welke schatten aan informatie er over onze familiegeschiedenis geherbergd liggen in de verschillende archieven en in de al bestaande literatuur. Het is mijn voornemen daarin nog veel gegevens te verzamelen.

[DCdC, augustus 1994]

6. Honderd jaar 'De Olmenhorst'

In 1854 kocht Stephanus de Clercq [XIIIa (1826-1886)] zestig hectare land in de toen juist drooggelegde Haarlemmermeerpolder, om als hereboer akkerbouw te bedrijven. Op de Familiedag de Clercq in 1992 heb ik over hem een verhaal gehouden en ook in een eerdere nieuwsbrief is aan hem aandacht besteed.

De door Stephanus gekochte grond is sinds 1854 ononderbroken in familiebezit gebleven. Na een brand in 1893, die de hoofdgebouwen van de boerderij verwoestte, werd in 1894, op een andere plek, een nieuwe boerderij gebouwd en deze kreeg de naam 'De Olmenhorst'. Er was toen al op kleine schaal begonnen met fruitteelt en dit zou in de loop der tijd het hoofdbedrijf worden. In de laatste fase van de oorlog was het hoofdkwartier van de Binnenlandse Strijdkrachten district Haarlemmermeer en omliggende streken hier gevestigd.

Inmiddels woont en werkt de vijfde generatie de Clercq op De Olmenhorst en is het uitgegroeid tot een bescheiden landgoed, met behalve uitgestrekte boomgaarden, ook met zorg onderhouden tuinen. Van de gebouwen zijn er drie officiële monumenten; De Olmenhorst is bovendien een vrijwillig vogelreservaat.

In het laatste weekend van augustus, op zaterdag 27 en zondag 28 augustus, zal op verschillende manieren het honderdjarig bestaan van de Olmenhorst worden gevierd. In een tentoonstelling wordt de geschiedenis van het bedrijf en het landgoed verteld, aan de hand van oude foto's, documenten en gebruiksvoorwerpen. Bovendien zullen rondleidingen worden gegeven langs de gebouwen en door de boomgaarden, waarbij uitvoerig uitleg zal worden gegeven over de fruitteelt en alles wat daarbij komt

kijken. Tenslotte zullen een antiekmarkt en nog andere activiteiten worden georganiseerd, zodat een bezoek aan De Olmenhorst beslist de moeite waard zal zijn. Bij deze bent u allen, als familieleden, hiertoe van harte uitgenodigd. [DCdC]

7. Scribenten blijven welkom

Hier eindigt deze nieuwsbrief. Tot slot echter willen wij nogmaals benadrukken dat de kolommen van de nieuwsbrief open staan voor iedereen met informatie. Bijdragen zijn altijd welkom. Schrijf hiervoor naar de voorzitter: W.A. de Clercq, Vinkenbaan 17 2082 EN Santpoort-Zuid.

Met hartelijke groet,

Het Bestuur.

[Redactie: AS / DC dC]

Correspondentieadres: Vinkenbaan 17 2082 EN Santpoort-Zuid

Bankrelatie: Postbank rek.nr. 33.26.180 t.n.v. Familie Archief De Clercq te Voorburg.